

Iva Kurelac

ILLYRICA HISTORIA FAUSTA VRANČIĆA

Iva Kurelac

Odsjek za povijesne znanosti
ZDPZ HAZU
Zagreb

UDK 930.1-05(497.5Šibenik)"15"Vrančić,F.
930.85(497.5)"15"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14.9.2004.
Prihvaćeno: 19.11.2004.

U ovom je radu riječ o rukopisu *Illyrica Historia* hrvatskog humanista Fausta Vrančića. Daje se opis rukopisa i analizira zastupljenost citata pojedinih autora u toj kompilaciji fragmenata.

Ključne riječi: povijest historiografije, Dalmacija, Šibenik, kulturna povijest, humanizam

Iako najpoznatiji po pronalascima s područja prirodnih znanosti, ugledni je hrvatski izumitelj Faust Vrančić bogatu humanističku naobrazbu i znanstveni interes izrazio pišući i leksikografska, filozofska, povijesna i pjesnička djela. Šira je domaća i svjetska javnost većinu Vrančićevih radova upoznala preko izdanja objavljivanih u europskim metropolama, ali i suvremenih pretisaka, što bez sumnje svjedoči o važnosti njegovih znanstvenih postignuća. Ipak, nekoliko je njegovih djela do danas ostalo u rukopisima, daleko od očiju javnosti. Upravo u ovom radu bit će riječi o Vrančićevoj neobjavljenoj i slabije poznatoj zbirci fragmenata iz djela raznih povjesničara, sačuvanoj pod naslovom *Illyrica historia, fragmenta ex variis Historicis, cum Latinis, tum Graecis, hinc inde collecta a Fausto Verancio Siceno, Episcopo Chanadiensis*.

1. Život i djela

Čini se da nakon mnogih stoljeća proučavanja, životno djelo svestranog i inventivnog znanstvenika i polihistora Fausta Vrančića još uvijek nije u potpunosti istraženo. Taj je znameniti renesansni izumitelj, rođen u Šibeniku 1551. godine, kao što i priliči duhu njegova vremena, za sobom ostavio brojne radove s više različitih područja znanosti. Iako je svjetski ugled stekao ponajviše radovima i izumima s područja tehnike i mehanike,¹

¹ Vidi o tome više: Vladimir Muljević, Hrvatski znanstvenici Antun i Faust Vrančić, *Encyclopaedia moderna*, god. XIV, br. 2 (42), Zagreb, 1993., str. 122-136.

² Vladimir Muljević, Hrvatski znanstvenici, str. 128; Isti, *Faust Vrančić, prvi hrvatski izumitelj*, Zagreb, 1998., str. 23-26; Miroslav Kurelac, Faust Vrančić, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 8, Zagreb, 1971., str. 535; Valentin Putanec, *Grada za povijest književnosti Hrvatske*, [ur. Antun Barac], knj. 21, Zagreb, 1951., str. 255; Vladoje Dukat, Rječnik Fausta Vrančića, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 231, Zagreb, 1925., str. 102; Armin Pavić, Ivan Tomko Mrnavić, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 33, Zagreb, 1875., str. 73.

pod njegovim ćemo imenom naći i leksikografska,² filozofska, povijesna pa čak i pjesnička djela.³

Iako se o Faustovu djetinjstvu ne zna mnogo, iz predgovora njegove knjige *Život nekoliko odabranih divic*,⁴ u kojemu piše o svojoj mladosti, možemo naslutiti da je osnovno humanističko obrazovanje stekao kod šibenskog kanonika Benedikta Zborovčića. No, na tog je istaknutoga hrvatskog izumitelja, potomka stare šibenske obitelji, bez sumnje najviše utjecao brat njegova oca Mihovila-Antun Vrančić. Faust kao mladić, godine 1568/69., uz njegovu pomoć započinje studij prava i filozofije na znamenitom sveučilištu u Padovi, no uskoro se okreće proučavanju skolastike, matematike i fizike⁵ – područjima koja će obilježiti njegovo znanstveno stvaralaštvo. Nakon školovanja u Padovi i Veneciji, Faust se 1571. godine nakratko vraća u rodni Šibenik, a doskora je otputovao u Rim gdje je 1. siječnja 1575. postao članom hrvatske bratovštine Sv. Jeronima,⁶ s kojom će i kasnije, iz ljubavi prema domovini, održavati veze.

Od presudne je važnosti za daljnje obrazovanje i formiranje interesa mladoga Fausta Vrančića bio boravak u Ugarskoj, gdje je njegov stric Antun tada bio kraljevski namjesnik. U tom je razdoblju Faust svoj interes usmjerio na proučavanje djela velikih znanstvenika Rogera Bacona i Gallilea Galileia. Nakon smrti Antuna Vrančića 1573. godine, Faust 1575. godine objavljuje stričev životopis⁷ i odlučuje ostati u Ugarskoj gdje ga je 1579. biskup István Fejérkői postavio za upravitelja biskupskih imanja u gradu Veszprému.⁸ Vrančić je tada već godinu dana bio oženjen pobliže nepoznatom Marietom⁹ s kojom je imao kćer Alba-Rozu i sina koji je rano umro.¹⁰

Faust, kao već ugledna ličnost u habsburškoj carevini, 1581. godine prihvaća mjesto tajnika na dvoru rimsko-njemačkog cara i hrvatsko-ugarskog kralja Rudolfa II. u Pragu.¹¹ Boravak na hradčanskom dvoru kralja koji se i sam uvelike zanimao za umjetnost, astronomiju, astrologiju i alkemiju, zasigurno se poklopio s Vrančićevim živim interesom za prirodne znanosti i potaknuo ga na temeljitije proučavanje nekih važnijih problema s područja matematike i tehnike. Oko kralja Rudolfa II. tada su bili okupljeni mnogi

³ Vidi o tome više: Muljević, *Faust Vrančić*, str. 27-31; Valentin Putanec, Faust Vrančić (1551-1617) kao leksikograf, *Encyclopaedia moderna*, god. XIV, br. 2 (42), Zagreb, 1993., str. 147.

⁴ Vladimir Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 127: knjiga je objavljena 1606. u Rimu.

⁵ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 127; Isti, *Faust Vrančić*, str. 17.

⁶ Žarko Dadić, Faust Vrančić, život i prirodnoznanstveni rad, *Machinae novae Fausti Verantii Siceni cum declaratione Latina, Italica, Hispanica, Gallica et Germanica*, [prev. Vladimir Muljević], pretisak, Zagreb, 1993.

⁷ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 127; Isti, *Faust Vrančić*, str. 18.

⁸ Dadić, Faust Vrančić.

⁹ Ivan Tomko Mrnavić u svome govoru na pogrebu Fausta Vrančića spominje da se Faustova supruga zvala Maria Zarensis, o tome više vidi: Ivan Tomko Mrnavić, *Govor na pogrebu Fausta Vrančića*, (prev. dr. Olga Perić), Šibenik, 1993.

¹⁰ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 127; Isti, *Faust Vrančić*, str. 5.

¹¹ Žarko Dadić, Prirodnoznanstveni i metodološki aspekt Vrančićeva rada, *Encyclopaedia moderna*, god. XIV, br. 2 (42), Zagreb, 1993., str. 138; Isti, Faust Vrančić; Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 127; Muljević, *Faust Vrančić*, str. 19.

poznati umjetnici i znanstvenici, od kojih je susret s graditeljem i carskim ratnim kome-sarom Jacopom de Stradom¹² zacijelo najviše utjecao na oblikovanje Faustovih ideja o tehničkim pronalascima.

Vrančić godine 1594., vjerojatno potresen ženinom smrću, iznenada napušta mjesto dvorskog tajnika u Pragu i odlazi u Šibenik pa u Veneciju, ali car Rudolf II. ga već 1598. proglašava titularnim biskupom od Csanáda. U tom se razdoblju Vrančić kao kraljev savjetnik sa slabim uspjehom bavio politikom iz koje se povlači 1605. godine i u Rimu ulazi u crkveni red barnabita.¹³

Tada se, na poticaj svojeg prijatelja, barnabita Giovannija Ambrogie Mazente,¹⁴ ponovno intenzivnije okreće proučavanju konstrukcija strojeva i arhitektonskih problema. Vrančićev dugogodišnji boravak u Italiji bio je vrlo plodonosan za njegovo znanstveno istraživanje s područja prirodnih znanosti, koje dovodi i do nastanka njegova glavnog djela *Machinae novae*.¹⁵ No tada objavljuje i nekoliko djela s područja humanističkih znanosti – *Logica suis ipsius instrumentis formata*¹⁶ i *Ethica Cristiana*.¹⁷ Velike se zasluge Vrančiću pripisuju i na području leksikografije, i to za izdavanje prvog rječnika hrvatskoga jezika *Dictionarium quinque nobillissimarum Europae linguarum*,¹⁸ u kojemu je naveden i ne mali broj nekih poznatijih matematičkih i fizikalnih pojmova.¹⁹ Taj je veliki hrvatski znanstvenik do svojega posljednjeg časa radio na brojnim tehničkim problemima, iako se, zbog već narušena zdravlja, silno želio vratiti u rodni Šibenik. Tu želju nažalost nikad nije ostvario te je, shrvan bolešću, 27. siječnja²⁰ 1617. umro u Veneciji; njegovo je tijelo potom prevezeno u Šibenik gdje se i danas nalazi u grobnici Sv. Marije, u Prvić Luci na otoku Prviću.²¹ Posmrtni govor za Fausta Vrančića održao je Ivan Tomko Mrnavić 22. veljače 1617.

2. *Illyrica historia*

Kao što je već spomenuto, najveći dio opusa znamenitoga hrvatskog izumitelja Fausta Vrančića obuhvaća radove s područja prirodnih znanosti u kojima su objavljeni mnogo-

¹² Dadić, Faust Vrančić; Isti, Prirodnoznanstveni i metodološki, str. 138; Muljević, Hrvatski znanstvenici, str. 128; Isti, *Faust Vrančić*, str. 20.

¹³ Muljević, Hrvatski znanstvenici, str. 128-129; Isti, *Faust Vrančić*, str. 21; Dadić, Faust Vrančić; Kurelac, Faust, str. 535; Stjepan Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.*, sv. I, Zagreb, 1992., str. 71.

¹⁴ Dadić, Prirodnoznanstveni i metodološki, str. 138; Isti, Faust Vrančić.

¹⁵ Šime Jurić, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis*, str. 353, sv. 1-2: djelo je u dva navrata objavljeno u Veneciji – prvi put 1595. godine i drugi put 1615./1616. godine.

¹⁶ Dadić, Faust Vrančić: knjiga je objavljena 1608. u Veneciji.

¹⁷ Dadić, Faust Vrančić: knjiga je objavljena 1610. u Rimu.

¹⁸ Putanec, Faust Vrančić, str. 145; knjiga je objavljena 1595. u Veneciji.

¹⁹ Dadić, Faust Vrančić.

²⁰ Muljević kao datum smrti Fausta Vrančića navodi 27. veljače 1617., o tome vidi više: Muljević, Hrvatski znanstvenici, str. 129.

²¹ Muljević, Hrvatski znanstvenici, str. 129; Dadić, Faust Vrančić.

brojni važni tehnički pronalasci. Za stvaralaštvo toga velikog znanstvenika interes za proučavanje matematike i fizike oduvijek je bio od presudne važnosti. Značenje Vrančićevih tehničkih pronalazaka nije prošlo nezapaženo u tadašnjim europskim znanstvenim krugovima pa ne iznenađuje činjenica da su njegova djela s područja prirodnih znanosti tiskana u nekoliko europskih metropola. No, taj je svestrani prirodnoznanstvenik napisao i ne mali broj djela s područja humanističkih znanosti, od kojih su neka do danas ostala u rukopisu. Naime, Vrančić svoj interes nije ograničavao samo na proučavanje prirodnoznanstvenih problema nego se, među ostalim, bavio i filozofijom, leksikografijom i poviješću.

Pouzđano znamo da se u Faustovu vlasništvu nalazio rukopis jednoga od pet primjeka Šibenskog statuta, vjerojatno njegov vlastoručni prijepis, koji se i danas čuva u Muzeju grada Šibenika²², a u rukopisu je ostao i spis *Regulae cancellariae regni Hungariae*.²³ Osim toga, zahvaljujući širini svojih znanstvenih interesa, Vrančić je sastavio do danas neobjavljenu kompilaciju pod naslovom *Illyrica historia*, koja je i glavna tema ovoga rada.²⁴

Neobjavljeni i slabije poznati rukopis Faustova djela *Illyrica historia* čuva se u Zbirci rukopisa zagrebačke Sveučilišne i nacionalne knjižnice pod signaturom R-5721. To djelo Vrančić nikad nije dovršio. Rukopis je pisan humanistikom i sačuvan je u vrlo dobrom stanju. Na trećoj stranici Faustova rukopisa nalazi se naslov čiji puni oblik glasi: *Illyrica historia, fragmenta ex variis Historicis, cum Latinis, tum Graecis, hinc inde collecta a Fausto Verancio Siceno, Episcopo Chanadiensis*.

Već iz naslova jasno je da je riječ o zbirci fragmenata iz djela raznih grčkih i rimskih povjesničara koje je prikupio sam Vrančić, i to u doba dok je obnašao dužnost titularnog biskupa od Csanáda. Kao što je već spomenuto, Vrančića je na tu dužnost godine 1598. imenovao rimsko-njemački car i hrvatsko-ugarski kralj Rudolf II. Poradi što točnije datacije nastanka Vrančićeve *Ilirske povijesti*, važno je napomenuti da se na više mjesta u literaturi²⁵ spominje podatak da se Faust 1605. godine odrekao biskupske službe i otišao u Rim, gdje se pridružio crkvenom redu barnabita, pa bismo mogli pretpostaviti da je tu zbirku fragmenata sastavio u razdoblju od 1598. do 1605., odnosno u vrijeme dok se mogao potpisivati kao *Episcopus Chanadiensis*. Međutim, u kodicilu njegovoj oporuci,²⁶ sastavljenom 15. siječnja 1617. godine, Vrančić izjavljuje: "...io Fausto Veranzio di Sibenico Ves-covo segulare in Ongheria di Cenadio..." iz čega je jasno da se do kraja svojeg života potpisivao kao *biskup čanadski*. Osim toga, i na natpisu na njegovoj nadgrobnoj ploči stoji: "FAUSTUS VERANTIUS EPISC. CHANADIENSIS..."²⁷ Na temelju toga podatka bismo

²² Antoljak, *Hrvatska historiografija*, str. 72; Kurelac, Faust, str. 535; Zlatko Herkov, O Šibenskom statutu, u: *Knjiga Statuta zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik, 1982., str. 351.

²³ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 130.

²⁴ Kurelac, Faust, str. 535; Antoljak, *Hrvatska historiografija*, str. 71.

²⁵ Antoljak, *Hrvatska historiografija*, str. 71; Dadić, Faust Vrančić; Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 129.

²⁶ Lovorka Čoralić, *Šibenčani u Mlecima*, Šibenik, 2003., str. 207.

²⁷ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 129; Čoralić, *Šibenčani*, str. 208.

mogli ustvrditi da je ta nedovršena zbirka fragmenata vjerojatno nastala u nešto duljem razdoblju – od 1598., odnosno od vremena kad je postao biskup čanadski pa sve do njegove smrti, a ne samo unutar sedam godina proteklih od Faustova stupanja na dužnost titularnoga čanadskog biskupa pa do njegova odlaska u Rim 1605. godine. Štoviše, moguće je da je Vrančić neke slabije poznate i manje dostupne izvore za tu zbirku pronašao upravo u Rimu pa je vjerojatno da je rad na tome djelu nastavio i nakon 1605.

U naslovu ovoga rukopisa Vrančić pokraj svoga imena dodaje i pridjev *Sicenus* u ablativu. Naime, u njegovo se doba smatralo da se antički Siccum, iz čijeg je latinskog naziva izveden i ovaj pridjev, nalazio nedaleko od njegova rodnog Šibenika. Faust Vrančić, inače veliki domoljub, koji je u djelima uvijek isticao ljubav prema rodnome gradu, tim je pridjevom očito želio istaknuti svoje šibensko podrijetlo.²⁸

Početne riječi naslova te zbirke fragmenata – *Illyrica Historia*, upućuju na to da je autor, pišući djelo, imao namjeru na jednome mjestu prikupiti citate iz djela grčkih i rimskih autora koji se odnose na povijest Ilirika. Iako široke humanističke naobrazbe, Vrančić je najveća postignuća ostvario na području tehničkih pronalazaka i prirodnih znanosti pa tim više zadivljuje njegovo poznavanje brojnih djela grčkih i rimskih povjesničara iz kojih je prikupio fragmente za tu zbirku.

Neobjavljeni rukopis Vrančićeve *Ilirske povijesti* uvezan je u korice i sastoji se od 141 brojem označene stranice. Taj je spis zapravo kompilacija citata iz djela brojnih autora u čijim je djelima Vrančić pronašao podatke o antičkoj pokrajini Ilirik. Na trećoj se stranici rukopisa, kao što je već spomenuto, nalazi puni naslov djela i ime autora, a na petoj stranici Vrančić započinje citirati dijelove teksta. Zanimljivo je da citate navodi na dva načina. Najčešće nakon kratkog naslova s imenom citiranog autora, u cijelosti prepisuje dijelove teksta iz pojedinog djela, uz detaljan podatak o autoru, naslovu djela, knjizi, poglavlju i stranici ili foliju s kojeg je tekst prepisan (npr. *Ex Cornelio Tacito, Nec multo post, Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet. Tacit., Annal. 2., pag. 60.*), ali na osamnaest mjesta u toj kompilaciji ispod naslova s imenom autora bilježi samo knjigu, stranicu ili folij te nekoliko riječi s početka i kraja citata koji odlučuje navesti (npr. *Ex Historia Polybii, lib. 4, pag. 171a, initium/ Sub item tempus, finis/ triumphavit*). To, naravno, pokazuje da je Vrančić pri sastavljanju *Ilirske povijesti*, osim prijepisa djela koja je citirao, mogao imati pristup i tiskanim izvorima. Osim toga, takav način navođenja citata dokazuje da su Vrančiću bila dostupna i djela grčkih autora, i to u originalu ili u latinskom prijevodu, što potvrđuju i godine kad su objavljena prva izdanja grčkih pisaca citiranih u tome rukopisu, a najmlađe je izdanje objavljeno 1551. godine, dakle četrdeset sedam godina prije nego što je Vrančić počeo sastavljati svoju kompilaciju o povijesti Ilirika.²⁹

Unatoč mnoštvu izvora kojima se služio, u ovome rukopisu nema popisa spomenutih autora niti književnih djela, kao niti nekoga sustavnijeg kazala koje bi upućivalo na to da

²⁸ Muljević, *Hrvatski znanstvenici*, str. 130.

²⁹ Herodotus, *Historia*, 1502., Venecija; Polybius, *Historia*, 1530.; Strabo, 1525.; Cassius Dio, 1548.; Appianus, 1551.; Xiphilinus, 1551.; Suda, 1505.

je Vrančić na neki način želio pregledno prikazati citirane izvore. Također, citati nisu poredani po abecednom niti po kronološkom redu, a nisu grupirani niti prema sadržaju pa stječemo dojam da je izvore citirao prema tome kako je na njih nailazio.

Na petoj stranici nalazi se prvi citat koji započinje jednom od rijetkih Vrančićevih opaski: *Polibius/ Ex Livio!*³⁰ *Haec ex originali,*³¹ *pluribus verbis proponendus est Livio (sic!)/ describenda (sic!) sunt et proponendi limites Illirici*, nakon čega do sedme stranice slijede citati iz Livija, uz točan navod iz koje su knjige preuzeti. Vrančić zatim na isti način redom navodi citate, označene naslovima: *Ex Plinio, Ex Svetonio, Ex Capitolino, Ex Volpisco, Ex Pomponio Laeto, Ex Ammiano Marcellino, Ex Historia Plinii*. Citate iz Polibijeve *Povijesti* ne donosi cijelosti nego navodi samo knjigu, stranicu te početak i kraj citata. Zatim ponovno u cijelosti prepisuje citate iz djela Livija (*Historia ab V. C., Epitome Livii, Ex libris postremis Livii*) i Lucija Flora, a uz citate iz djela Veleja Paterkula, Seksta Rufa,³² Mesale Korvina i Eutropija ponovno je samo naznačio stranicu te nekoliko riječi s početka i kraja citata. Nakon toga navodi citate označene naslovima *Ex Cornelio Tacito, Ex Dione, Epitome Xiphilini* te na tome mjestu stavlja oznaku *Finis* (str. 78.). Istu oznaku nalazimo i na stranicama 102. i 111., iz čega bismo mogli pretpostaviti da je Vrančić u nekoliko navrata namjeravao dovršiti sastavljanje kompilacije, ali je tri puta opet nastavljao s pisanjem. Tako na stranici 79., nakon prve oznake *Finis*, nastavlja citirati Ksifilina i Apijana, a na stranicama od 82. do 93. navodi citate iz rimskih povjesničara uz opasku: *Haec ex ipsis auctoribus ad lungum (sic!) sunt describenda, libri sunt citati et capita*. Na 93. i 94. stranici nakon naslova *De Getis*, uz opasku *Ex Herodoti libro quarto*, nastavlja citirati dijelove teksta. Potom slijede naslovi *Ex Q. Curtii libro 2, Ex Strabonis libro 7, Ex Q. Curtio, Ex I. Caesare De bello Gallico, Ex Svetonio Tranquillo, Ex I. Baptista Ignatio, Ex Messala Corvino, Ex Aurelio Victore, Ex Suida, Ex Cassiodoro, Ex Pomponio Laeto, Ex Volaterrano te Aelius Spartianus, H. Iulius Capitolinus, Aelius Lampridius, Trebellius Pollio, Flavius Volpiscus* te naposljetku naslov *Ex Pauli Diaconi Historia Miscellanea*, nakon čega od 111. do 140. stranice rukopisa slijede citati iz djela toga autora, a posljednja je stranica 141., prazna.

Obratimo li pozornost na način na koji je *Illyrica Historia* sastavljena, očito je da je riječ o kompilaciji isječaka tekstova iz djela raznih grčkih i rimskih autora koji su Vrančiću poslužili za proučavanje povijesti antičke pokrajine Ilirika. Naime, Vrančić prikupljene povijesne citate niti na jednome mjestu znanstveno ne komentira niti ih kritički interpretira. Fragmenti navedeni u toj zbirci zapravo su samo odraz onodobnoga stupnja znanja i poznavanja grčke i rimske historiografije pa taj nedovršeni rukopis danas nema veliku znanstvenu vrijednost. Ipak, Vrančićeva kompilacija pruža brojne dokaze o bogatoj humanističkoj naobrazbi toga znamenitog hrvatskog znanstvenika, a donosi i citate iz nekih danas manje poznatih i slabije sačuvanih djela poput kolektaneja *Suda* i *Epitome*

³⁰ Čini se da je prvobitna riječ *libro* prepravljena u *Livio*.

³¹ Čini se da je prvobitno pisalo *originalis*, a potom je –s precrtano.

³² Ruffus, Sextus, slabo poznati rimski povjesničar. Jedino što znamo jest podatak da je sastavio brevijar Livijeva djela *Ab urbe condita*.

Seksta Rufa. Pisanje povijesnih djela u kojima znanstvena kritika najčešće izostaje, u Vrančićevo doba nije bio nimalo neuobičajeno. Štoviše, mnogi su njegovi suvremenici također pisali povijesna djela, služeći se pritom brojnim antičkim izvorima, ali bez kritičkog pristupa gradivu. Budući da su povijesna djela iz toga razdoblja prvenstveno imala zadaću pokazati bogatstvo autorova poznavanja repertoara antičke literature, a manje se pažnje pridavalo sadržaju samih djela,³³ Vrančićeva kompilacija s te strane u potpunosti zadovoljava kriterije tadašnje historiografije. Ipak, nije sasvim sigurno je li se Vrančić u sastavljanje te zbirke upustio s namjerom da prikupljene citate kasnije upotrijebi za pisanje nekoga opsežnijeg, možda i kritičnijeg povijesnog djela, ili je samo želio sastaviti kompilaciju citata iz tada slabije dostupnih djela grčkih i rimskih povjesničara.

U Vrančićevoj *Ilirskoj povijesti* nalazimo citate iz ukupno trideset dva autora. Od toga su sedmorica pisali na grčkome, a pridružuje im se i kolektanej *Suda*, zapravo bizantska enciklopedija iz 10. stoljeća. Preostala dvadeset četiri autora pripadaju korpusu latinske književnosti. Važno je napomenuti da Vrančić u svojoj zbirci fragmenata citate iz djela autora koji su pisali na grčkome donosi u latinskome prijevodu. Mogli bismo pretpostaviti da je prijevod na latinski Vrančićev te da se on, s obzirom na visoko obrazovanje koje je stekao na padovanskom sveučilištu, služio i grčkim i latinskim jezikom, no isto tako je moguće da je Vrančić spomenute dijelove teksta prepisao izravno iz latinskih prijevoda grčkih djela, na što upućuje način na koji navodi citate iz djela grčkih pisaca. Na tim mjestima, naime, Vrančić uz latinski prijevod citata iz djela grčkih pisaca navodi i podatke o knjizi, poglavlju i stranici ili foliju s koje je citat preuzet (npr. *Ex Dione, Prima die Ceasar triumphum egit de Pannonis, Dalmatis, Iapidis fintimisque eorum et nonnullis Galliae ac Germaniae populis. Dion. lib. 51., pag. 525.*)

Faustovo poznavanje književnosti pisane na grčkom i latinskom jeziku u oba slučaja seže još u antičko doba pa tako u toj kompilaciji nalazimo citate koje je Vrančić preuzeo iz grčkih autora klasičnog doba, helenizma, carskog doba i bizantskog razdoblja. Vrančićev odabir autora koji su pisali na latinskom također pokazuje da je bio dobro upoznat s djelima važnijih pisaca iz Ciceronova, Augustova i carskog doba, a nalazimo i veliki broj citata iz djela kršćanskih pisaca, ali i nekoliko pisaca iz razdoblja humanizma i renesanse.

Obratimo li pažnju na udio djela pisanih na grčkom i latinskom jeziku, opazit ćemo da u Vrančićevoj *Ilirskoj povijesti* ima tri puta više latinskih izvora (24) negoli grčkih (8). Pri tome su posebno dobro zastupljeni stariji pisci. Među grčkim autorima Vrančić kao najstarijeg među njima citira Herodota, potom Polibija, i naposljetku pisce iz carskog doba – Strabona, Diona i Apijana, obuhvaćajući time razdoblje od sedam stoljeća. Među piscima koji su pisali na latinskom u Vrančića nalazimo dvanaestoricu autora u rasponu od Ciceronova do carskog doba, a podjednako su dobro zastupljeni i kršćanski pisci (11), dok iz bizantskog doba i razdoblja humanizma i renesanse Vrančić citira ukupno pet iz-

³³ Bruna Kuntić-Makvić, *Antički izvori u djelu De Regno Dalmatiae et Croatiae Ivana Lučića, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 33, Zadar, 1991., str. 35.

vora, a to su bizantski kolektanej *Suda*, Xiphilinus,³⁴ Iohannes Zonaras,³⁵ Pomponius Laetus³⁶ i Raphael Volaterranus.³⁷ Podatak da broj citiranih autora iz starijeg razdoblja bitno nadmašuje broj autora iz doba renesanse upućuje na činjenicu da je Vrančić, što se u istraživanju više približavao svojem vremenu, nalazio sve manje izvora za pisanje o povijesti Ilirika pa otud i omjer koji ne ide u korist izvora kronološki bližih Vrančiću. Taj podatak, osim toga, svjedoči i o Vrančićevu osobnom interesu, o zanimanju pisaca za Ilirik tijekom povijesti, ali i o onodobnoj sačuvanosti i dostupnosti pojedinih djela. Činjenica da je udio djela grčkih autora kojima se Vrančić služio pri sastavljanju kompilacije bitno manji od udjela latinskih vjerojatno proizlazi i iz toga da su grčki izvori bili slabije sačuvani. U svakom slučaju, pregled grčkih i latinskih izvora koje je Vrančić upotrijebio za pisanje *Ilirske povijesti*, prikazuje toga znamenitog prirodoznanstvenika u novome svjetlu, kao široko obrazovana renesansnog učenjaka koji je kao dobar poznavatelj povijesti grčke i rimske književnosti mogao kompetentno proučavati te izvore i sastaviti kompilaciju o povijesti Ilirika.

³⁴ Xiphilinus, Ioannes. Živio je u Konstantinopolu u drugoj polovini 11. stoljeća kao redovnik. Poznat je kao sastavljač sažetka djela Kasija Diona.

³⁵ Zonaras, Iohannes, bizantski povjesničar iz prve polovine 12. stoljeća. Autor kronike koja završava godinom 1118.

³⁶ Pomponius Laetus, Iulius (tal. Giulio Pomponio Laeto), (1428.-1497.), talijanski humanist, autor više kratkih antikvarnih rasprava te izdavač nekoliko djela pisaca rimske književnosti (Vergilije, Kurcije, Varon, Nonije Marcel i Plinije Mlađi).

³⁷ Volaterranus, Raphael (tal. Raffaello Maffei), (1451.-1522.), sastavljač enciklopedije u trideset osam svezaka, autor filozofskog i teološkog kompendija i nekoliko latinskih prijevoda djela grčkih pisaca (Homer, Ksenofont, Prokopije, Sv. Ivan iz Damaska i Sv. Andrija s Krete).

ABECEDNI POPIS PISACA*

1. Appianus, Alexandrinus 80, 81, 82, 93
2. Asconius Pedianus, Quintus 82
3. Aurelius Victor, Sextus 84, 86, 93, 99, 100
4. Caesar, Caius Iulius 97
5. Capitolinus, Iulius 11, 12, 103, 104
6. Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius 101
7. Cassius Dio, Cocceianus 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 83
8. Curtius Ruffus, Quintus 94, 96
9. Eutropius, Flavius 33, 82, 83, 84
10. Florus, Lucius Annaeus 32
11. Herodotus, 93, 94
12. Ignatius, Ioannes Baptista 97, 98
13. Lampridius, Aelius 105
14. Livius, Titus 5, 6, 7, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 82, 83
15. Marcellinus, Ammianus 14, 15, 16, 17, 18
16. Messala Corvinus, Marcus Valerius 33, 98
17. Paterculus, Velleius 32
18. Paulus Diaconus 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140
19. Plinius Secundus, Caius 7, 8, 9, 10, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 82
20. Polybius 5, 24, 82
21. Pomponius Laetus, Iulius (Giulio Pomponio Laeto) 13, 14, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 101, 102
22. Ruffus, Sextus 33, 83
23. Spartianus, Aurelius 103
24. Strabo 82, 95, 96
25. Suda 100
26. Svetonius Tranquillus, Caius 10, 11, 83, 97
27. Tacitus, Titus Cornelius 11, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
28. Trebellius Pollio 105, 106, 107, 108, 109
29. Volaterranus, Maffei (Maffei Raffaello) 102
30. Volpiscus, Flavius 12, 13, 109, 110, 111
31. Xiphilinus, Ioannes 77, 78, 79, 80
32. Zonaras, Iohannes 82

* Brojevi u kazalu odgovaraju paginaciji u originalnom rukopisu.

Stranice u rukopisu <i>Illyrica historia</i>	Autor i naslov citiranog djela	Knjiga, poglavlje i stranica citata	Napomene
5 6 7	Polibius / Ex Livio	lib. 20., 31., 40., 44., 44. lib. 40., 45., 39., 47., 47., 56. lib. 62., 63., 56., 63., 131., 132., 139.	
7, 8 8, 9 9 9, 10 10 10 10	Ex Plinio	lib. 3., cap. 25. lib. 4., cap. 10. lib. 4., cap. 12. lib. 4., cap. 12. lib. 4., cap. 13. lib. 6., cap. 5. lib. 17.	
10 10, 11 11	Ex Svetonio	cap. 8., 41. cap. 6. cap. (ne navodi broj)	
11	Ex Tacito	ne navodi citat	
11, 12	Ex Capitolino	ne navodi podatke	
12, 13	Ex Volpisco	ne navodi podatke	
13, 14	Ex Pomponio Laeto	ne navodi podatke	
14, 15, 16 16, 17 17, 18	Ex Ammiano Marcellino	lib. 17. lib. 19. lib. 30.	
18, 19 19, 20, 21 21 21, 22, 23 23, 24	Ex Historia Plinii	lib. 3., cap. 21. lib. 3., cap. 22. lib. 3., cap. 25. lib. 3., cap. ult. lib. 33., cap. 4.	
24 24 24 24 24	Ex Historia Polybii	lib. 1., pag. 11. a lib. 2., pag. 52. b, 83. a lib. 3., pag. 94. a, 95. a lib. 4., pag. 155. a, 171. a lib. 5., pag. 190. a	nije naveden tekst nije naveden tekst nije naveden tekst nije naveden tekst nije naveden tekst
25 26 27	Ex T. Livii Historia ab V. C.	lib. 10., 26. lib. 31., 31., 31., 39. lib. 4., 4.	
27 27, 28 28 28, 29 29	Epitome Livii	lib. 20., 20., 43. lib. 44. lib. 47., 56., 62., 63., 63. lib. 131. lib. 132., 133., 134., 139.	
29 29, 30 30, 31 31 31 32 32 32	Ex libris postremis Livii	lib. 41. lib. 42. lib. 43. lib. 43. lib. 43., fol. 69. lib. 43., fol. 70. lib. 44., fol. 86., 90. lib. 45., fol. 110., 117., 120., 122., 129.	nije naveden tekst nije naveden tekst nije naveden tekst

Stranice u rukopisu <i>Illyrica historia</i>	Autor i naslov citiranog djela	Knjiga, poglavlje i stranica citata	Napomene
32	Ex Lucii Flori Historia	lib. 2., lib. 4.	nije naveden tekst
32	Ex Vellei Paterculi Historia	pag. 22., 71., 107., 118., 140., 141., 148.	nije naveden tekst
33	Ex Epitome Sexti Ruffi	pag. 438., 442., 443.	nije naveden tekst
33	Ex Messala Corvino	pag. 464., 479.	nije naveden tekst
33	Ex Eutropio	lib. 3., pag. 506.	nije naveden tekst
33		lib. 4., pag. 518., 518.	nije naveden tekst
33		lib. 5., pag. 529.	nije naveden tekst
33		lib. 6., pag. 533., 539.	nije naveden tekst
33		lib. 10., pag. 580., 586.	nije naveden tekst
33, 34	Ex Cornelio Tacito	Annales, lib. 1., pag. 18.	
34		Annales, lib. 1., pag. 39.	
34		Annales, lib. 2., pag. 60., 64.	
34		Annales, lib. 3., pag. 81.	
35		Annales, lib. 4., pag. 115.	
35		lib. 54., Lipsii Not., ibi.	
35, 36		Annales, lib. 6., pag. 170.	
36, 37		Annales, lib. 12., pag. 208.	
37, 38		Not. Lipsii ibid.	
38		Annales, lib. 12., pag. 218.	
38, 39, 40		Historia, lib. 1., pag. 333., 337., 367., 368.	
40, 41		Historia, lib. 2., pag. 380., 402., 408., 414.	
41, 42, 43		Historia, lib. 3., pag. 425., 427., 442., 444.	
43		Historia, lib. 4., pag. 465.	
43, 44		pag. 526., 537., De Germania	
44		pag. 566., De Agricola	
44	Ex Dione	lib. 38., pag. 70.	
44, 45		lib. 41., pag. 192.	
45		lib. 41., pag. 197.	
45, 46		lib. 42., pag. 213.	
46		lib. 47., pag. 387.	
46		lib. 48., pag. 427.	
46, 47, 48, 49,			
50, 51, 52		lib. 49, pag. 470, 477.	
53, 54, 55,			
56, 57, 58, 59		lib. 51., pag. 525., 527.	
59, 60, 61,		lib. 54., pag. 588., 613., 615.,	
62, 63		622., 624., 625.	
64		lib. 55., pag. 628.	
64, 65, 66, 67,			
68, 69, 70, 71,		lib. 56., pag. 650., 663.	
72, 73, 74, 75,			
76, 77			
77, 78	Epitome Xiphilini	pag. 47., 58., 94.	
79, 80	Dionis, lib. LXVIII. e Xiphilino De ponte Traiani in Danubio.	nije označeno	

Stranice u rukopisu <i>Illyrica historia</i>	Autor i naslov citiranog djela	Knjiga, poglavlje i stranica citata	Napomene
80	Ex Appiani Historia		
80	Belli civilis	lib. 1., pag. 409.	nije naveden tekst
80, 81	Belli civilis	lib. 2., pag. 474., 479., 497.	nije naveden tekst
81	Belli civilis	lib. 4., pag. 711., 725., 736.	nije naveden tekst
81	Belli civilis	lib. 5., pag. 828., 839., 840., 876., 888.	nije naveden tekst
81	De bellis Illyricis	pag. 985., 988., 996., 1006., 1009.	nije naveden tekst
82	Ex historicis Romanis		
82	Polibius, Appianus	1/ 534.	
82	Eutropius, Zonaras	2/ 542.	
82	ne navodi imena autora niti djela	3/ 543.	
82	ne navodi imena autora niti djela	4/ 572.	
82	ne navodi imena autora niti djela	5/ 586.	
82	ne navodi imena autora niti djela	6/ 597.	
82	Livius, Strabo	7/ (ne navodi broj stranice)	
82	Plinius, Livius	8/ 624.	
82	Livius, Asconius, Apianus	9/ (ne navodi broj stranice)	
83	Eutropius	x.	
83	Livius	xi.	
83	uti Dio prodidit	xii.	
83	ne navodi imena autora niti djela	x3.	
83	Eutropius, Ruffus	700.	
83	Eutropius	ne navodi stranicu	
83	Svetonius	30.	
83, 84	Eutropius, Victor	lib. 6., 83.	
84	Aurelius Victor	100.	
84	Eutropius	lib. 8., 110., 170.	
84, 85	Pomponius Laetus	244.	
85, 86, 87, 88, 89	ne navodi imena autora niti djela	249., 251., 259., 260., 259., 260., 270., 272., 277., 280., 284., 304., 304., 305., 336., 350., 362., 372.	
89	Pomponius Laetus	372.	
89	ne navodi imena autora niti djela	372., 372., 509.	
89, 90, 91, 92	ne navodi imena autora niti djela	530., 475., 490., 489., 582., 598., 678., 800., 812., 814., 864., 870.	
92, 93	Appianus, Sextus Ruffus, Aurelius Victor	888.	
93	ne navodi imena autora niti djela	912., 970., 975., 1026.	
93, 94	De Getis (<i>Herodotus</i>)	lib. 4.	
94	Ex Q. Curtii libro	lib. 2.	
95, 96	Ex Strabonis libro	lib. 7. (in principio, in medio, ibidem et paulo post)	
96	Ex Quinto Curtio	lib. 1., pag. 1., 3.	nije naveden tekst

Stranice u rukopisu <i>Illyrica historia</i>	Autor i naslov citiranog djela	Knjiga, poglavlje i stranica citata	Napomene
96		lib. 2., pag. 15.	nije naveden tekst
96		lib. 3., pag. 56., 57.	nije naveden tekst
96		lib. 4., pag. 136.	nije naveden tekst
96		lib. 6., pag. 214.	nije naveden tekst
96		lib. 8., pag. 324.	nije naveden tekst
96		lib. 10., pag. 454.	nije naveden tekst
97	Ex I. Caesare		
97	De bello Gallico	lib. 5., fol. 88.	nije naveden tekst
97	Bell. Allemand.	lib. 4., fol. 382.	nije naveden tekst
97	De bello civili	lib. 3., fol. 298.	nije naveden tekst
97	Ex Svetonio Tranquillo	cap. 36., fol. 34.	nije naveden tekst
97		cap., 20., 21., fol. 79.	nije naveden tekst
97		cap. 9., fol. 143.	nije naveden tekst
97		cap. 16., 17., fol. 149.	nije naveden tekst
97		cap. 20., fol. 151.	nije naveden tekst
97		cap. 25., fol. 154.	nije naveden tekst
97		cap. 41., fol. 162.	nije naveden tekst
97		cap. 1., fol. 313.	nije naveden tekst
97	Ex I. Baptista Ignatio	fol. 410., 411., 413., 414., 416.	nije naveden tekst
98		fol. 427., 429., 435., 436., 438., 439., 440., 441., 442., 443., 444., 444., 445., 446., 447., 447., 469., 470., 475., 483.	nije naveden tekst
98	Messala Corvinus (ex libello parvo)	fol. 86., 253.	nije naveden tekst
99	Ex Aurelio Victore	fol. 60., 74., 132., 153., 219., 223., 241., 259., 260., 261., 298., 324., 327., 380., 428., 441., 465., 488., 526.	nije naveden tekst
100		fol. 554., 560., 562., 570., 575., 576., 578., 579., 586., 587., 588., 589., 593., 598., 599., 665., 675., 685.	nije naveden tekst
100	Ex Suida	264.	nije naveden tekst
101	Ex Cassiodoro	242.	nije naveden tekst
101	Ex Pomponio Laeto	fol. 205., 209., 211., 216., 227., 230., 242., 265., 269., 272., 273., 307., 309., 330., 333., 346., 440., 486.	nije naveden tekst
102		fol. 512., 524., 529.	nije naveden tekst
102	Ex Volaterrano	fol. 574., 576., 577., 578., 583., 586., 587., 597., 598., 600.	nije naveden tekst
103	Aelius Spartianus	pag. 5., 88., 91.	
103, 104	H. Iulius Capitolinus	pag. 41., 42., 45., 46., 117., 248.	
105	Aelius Lampridius	pag. 202.	
105, 106	Trebellius Pollio	pag. 261.	
106, 107		pag. 263., 268.	
107		pag. 279., 280., 282., 283.	
108, 109		pag. 287., 313., 306., 307.	

Stranice u rukopisu <i>Illyrica historia</i>	Autor i naslov citiranog djela	Knjiga, poglavlje i stranica citata	Napomene
109, 110 110, 111 111	Flavius Volpiscus	pag. 313., 327. pag. 352., 354., 365. pag. 367., 373.	
111, 112, 113 113 113 113 113 114, 115 115 115, 116 116 116 117 117 117 117 118, 119 119 119, 120 120, 121 121 121 122, 123, 124 124 124, 125 125, 126 126 126, 127, 128 128, 129 129, 130 130, 131 131 131 132, 133, 134, 135, 136 136, 137 137, 138, 139, 140	Ex Pauli Diaconi Historia miscellanea	lib. 4., fol. 93., fol. 95. lib. 4., fol. 96. lib. 5., fol. 146. lib. 6., fol. 191. lib. 7., fol. 208., 215. lib. 10., fol. 263., 272., 288., 290., 293. lib. 10., fol. 296., 300. lib. 11., fol. 310., 319., 321. lib. 11., fol. 322., 331. lib. 13., fol. 391. lib. 13., fol. 397. lib. 14., fol. 417. lib. 15., fol. 429., 434. lib. 17., fol. 482., 507. lib. 17., fol. 508., 510., 518. lib. 19., fol. 589., 591., 611. lib. 20., fol. 620. lib. 20., fol. 621., 623. lib. 20., fol. 631. lib. 21., fol. 655. lib. 21., fol. 691., 693., 695. lib. 21., fol. 702., 706., 715., 716. lib. 24., fol. 781. lib. 3., fol. 61. lib. 6., fol. 158. lib. 10., fol. 300., 301. lib. 12., fol. 356. lib. 16., fol. 460., 466. lib. 17., fol. 482. lib. 17. lib. 17., fol. 486. lib. 17., fol. 500., 501., 503., 510., 515. lib. 18., fol. 552., 573. lib. 19., fol. 600.	
141	prazna stranica		

Iva Kurelac

The *Illyrica Historia* of Faustus Vrančić

Summary

Besides numerous significant works concerning the fields of both natural and humanistic disciplines written by the famous Renaissance scholar Faustus Vrančić, there is also a less well-known manuscript, *Illyrica historia, fragmenta ex variis Historicis, cum Latinis, tum Graecis, hinc inde collecta a Fausto Verancio Siceno, Episcopo Chanadiensis*. This article deals with precisely that unfinished compilation of fragments from the works of Greek and Roman authors. A detailed analysis of quotations included in this manuscript shows Vrančić's good knowledge of the Greek and Roman literary corpus, and places him among the supremely learned persons of his times. The *Illyrica historia* presents Faustus Vrančić as an versatile Renaissance scholar and thinker. This work of his fully meets the criteria of quality of the contemporary historiography of his age, but today does not have such a great scholarly value. However, the sources quoted in this compilation of fragments testify not only to the level of preservation and accessibility of particular works, but also to the interest of Vrančić himself, who by this work represented himself as a versatile Renaissance scholar. Besides all the facts mentioned above, this manuscript is valuable also because it contains quotations from some today less well-known and less often used works.

Key words: historiography, Dalmatia, Šibenik, cultural history, humanism